

7. Observació final

Entre els grans blocs d'incidència lingüística contemplats per la LUEV (ús general —oficial i normal—, ensenyament, mitjans de comunicació social i sectors institucionals) precisament l'ensenyament i els *mass media* han resultat els àmbits que s'hi tracten mitjançant la reglamentació més banal. Sobretot en la normativa legal de la llengua als mitjans de comunicació de massa és on millor hom pot detectar la profunda manca de conviccions per part del legislador de cara a la normalització lingüística del País Valencià.

Com a conclusió hi endevino declaracions formals de reconeixement dels drets individuals dels valencians a emprar l'idioma que prefereixin, però en cap cas, una decidida política d'aturar el procés irreversible d'extinció de la llengua catalana. Aquesta, en el fons, és considerada com un simple producte cultural, que convé, doncs, conservar, no pas, però, com l'únic sistema vehiculador de la societat valenciana.

DISCUSSIÓ

La discussió es polaritzà entre dues postures en relació al Projecte.

D'una banda, hi havia la postura dels ponents, i especialment de *V. Pitarch*, que pot considerar-se d'oposició frontal al document. *V. Pitarch* va manifestar que els estaments que deterioren el poder a la Generalitat Valenciana no estan interessats en la normalització lingüística i que aquest Projecte no és més que un intent de deixar sense arguments les minories que estan en favor de la normalització. Creu, doncs, que cal combatre'l.

D'altra banda, hi havia la postura sustentada sobretot per *J.M. Puig Salellas* segons la qual el document en qüestió, tot i no ser satisfactori des del punt de vista de la recuperació del català, podria ser aprofitat per pressionar en favor de la normalització. *J.M. Puig Salellas* va exposar que troba elements positius en el Projecte, sobretot en la regulació de l'ús lingüístic en l'àmbit oficial. Pel que fa a l'ensenyament i als mitjans de comunicació, en canvi, hi troba a faltar concreció. Va manifestar que el document respon potser al nivell de consciència del problema per part de la societat valenciana en general. Va dir també que els sectors favorables a la recuperació del català haurien d'interpretar la futura llei de la manera més favorable possible a fi de forçar-ne una aplicació positiva.

Aquesta fou, doncs, la tònica general del debat, el qual es clogué amb una intervenció de *J.F. Mira* que pretenia integrar les dues postures tot considerant que si bé cal denunciar els aspectes negatius del Projecte cal també pressionar perquè se n'apliquin els punts positius.

J.T.

SESSIÓ A CÀRREC D'HELENA CALSAMIGLIA SOBRE «LLENGUA TERRITORIAL I COMUNITAT»
(FEBRER DE 1984)

Abans de començar, voldria assenyalar el marc i els límits d'aquesta exposició i el seu objectiu. Em situo en el marc de la reflexió sociolingüística. Des de fa sis

anys dedico part de la meva tasca docent a plantejar diversos temes de sociolingüística a estudiants del darrer curs de la carrera de professor d'Educació Bàsica, que correspon a un primer cicle universitari. Les lectures i les discussions amb els estudiants m'han portat a cercar de forma continuada nocions aclaridores i mètodes de treball. El tema d'avui no ha estat objecte de recerca específica per la meua banda. Simplement se m'han plantejat preguntes al seu entorn a partir de l'experiència viscuda en contacte amb els ensenyants enfrontats a la tasca de la normalització lingüística a l'escola bàsica, i observant com s'usen determinats conceptes sense qüestionar-los ni problematitzar-los.

Finalment m'interessa plantejar aquestes reflexions aquí per recollir elements nous, clarificadors, per part de persones informades i especialitzades en la temàtica.

La qüestió se m'ha plantejat a partir de l'observació de l'ús del terme «llengua territorial» com a eina única per a justificar la utilització de la llengua catalana com a llengua vehicular de l'ensenyament bàsic, en medis que oposen resistència que aquest fet es porti a terme.

Faré un repàs breu del sentit que té el referir una llengua a un territori, tenint en compte tres aspectes: l'ús acadèmic tradicional, l'ús simbòlic i l'ús que se'n fa en política lingüística. En l'ús acadèmic tradicional, el terme de comunitat lingüística o de domini lingüístic es fa servir per referir-nos als àmbits geogràfics als quals podem aplicar l'existència d'una llengua. A la pregunta de: On es parla el basc? On es parla el francès? On es parla l'àrab? responem sovint amb representacions cartogràfiques. De fet, a partir d'una llengua, definida *a priori*, busquem la seva radicació en un territori o territoris. El terme Països Catalans, per exemple, respon a aquesta projecció d'una llengua a uns territoris, els quals, en l'època medieval i amb el suport d'un poder polític autònom, van acollir la cristallització de la llengua catalana com a llengua romànica distinta de les altres; avui en dia, però, aquest territoris no tenen poder polític. I és més: la regionalització, portada endavant per la progressiva constitució de la nació-estat espanyola, ha erosionat el sentiment i la consciència de pertànyer a la mateixa comunitat, de tal manera que la incipient configuració de les comunitats autònomes en un procés democratitzador s'ha fet sobre el model de les regions: «València, Catalunya, Balears.»

En segon lloc, el terme de *llengua territorial* s'usa com a eina per la defensa de la llengua autòctona, davant l'omnipresència de la llengua de l'estat. El fet que s'usi la noció de territori com la més sòlida potser respongui a la seva estabilitat. El territori no es mou de lloc ni canvia; és un element inert. El seu atribut de permanència al llarg dels temps fa que sigui bo com a símbol de la permanència d'un grup social. És, però, el mateix ús ideològic que se'n fa des de la perspectiva de la nació-estat espanyola, respecte als territoris sobre els quals, s'estén el seu domini.

En tercer lloc, quan es parla dels mitjans institucionals i legals per tal d'implementar una política lingüística o, si es vol, regular l'ús de les llengües en situacions multilingües, es confronta una política basada en el dret individual amb una política basada en el dret territorial (vegeu, per exemple, Ninyoles, *Bases per a una política lingüística democràtica a l'estat espanyol*, València 1976). Cal remarcar que s'oposa el dret d'un usuari de la llengua, d'un parlant, a un territori: extensió de terra que forma una circumscripció política.

Si ens endinsem, però, en les noves perspectives obertes per la sociolingüística de cara a donar una explicació del funcionament de les llengües en el seu context socio-cultural, lligades als seus usuaris organitzats en comunitats, podem conside-

rar la realitat d'una altra manera. Si per alguna cosa es caracteritza la sociolingüística és per no plantejar els problemes amb *a priori*s lingüístics sinó que, en plantejar-se l'ús que es fa de la llengua dins una comunitat, obre l'observació cap a la variació i acull com a tema d'anàlisi el contacte de llengües i els conflictes que se'n deriven, la funcionalitat social de cada llengua o varietat, la distribució del seu ús segons els temes tractats, el *status* de les persones que parlen, les diverses esferes d'activitat, així com el valor —tant instrumental com simbòlic— implicat en l'ús de la llengua.

Per posar algun exemple primerenc escullo l'article d'Einar Haugen *L'ecologia del llenguatge* (1970) i el de John Gumperz *Speech Community* (1967). Ambdós autors posen en relleu el conjunt de normes d'ús que una societat determinada manifesta a través del seu repertori lingüístic (siguin diverses llengües o diverses varietats). El que m'interessa remarcar és el relleu que pren la noció de *comunitat*. En aquest sentit, doncs, la referència al territori no és ni l'única variable ni la predominant. És evident que les comunitats es solen constituir en un territori, encara que hi ha mostres de comunitats que mantenen el sentit de pertinença sense territori propi (jueus, gitanos) i d'altres que no tenen plens poders sobre el territori en el qual s'assenten (les dites minories, les comunitats colonitzades, etc.). Així doncs és *la comunitat de parla o de parlants* la que es posa en primer pla com a entitat social que inclou dins ella mateixa un comportament lingüístic regulat i funcional d'acord amb l'estructura econòmica l'estratificació social, l'existència de població no autòctona, el paper de l'home i de la dona, les condicions polítiques administratives i polítiques etc. La comunitat de parla o de parlants posada com a unitat d'anàlisi no ve definida a partir de la llengua, sinó per una sèrie de factors extralingüístics.

El que voldria plantejar aquí és que aquesta noció de comunitat pot ser un element útil per substituir l'extrapolació simbòlica de territori. La primera raó és perquè *comunitat* es refereix a un conjunt d'individus organitzats socialment i constitueix per tant un element *dinàmic* amb capacitat d'adaptació, transformació i progrés així com de conflicte i de lluita.

Pel que fa a la política lingüística, es podria aleshores contraposar el dret de l'*individu* al dret de la *comunitat*.

Una comunitat pot haver travessat moltes vicissituds en la seva història; la comunitat catalana estengué el seu territori i consolidà la seva autonomia política a l'edat mitjana. Durant l'època moderna i contemporània ha quedat incorporada a una unitat nacional superposada, ha passat per un procés d'industrialització, ha rebut influències a vegades acceptades a vegades imposades a la força, ha acollit un bon nombre de població immigrada. La societat que en resulta és diversa i plural i sotmesa, com d'altres, a uns poders econòmics i de mitjans de comunicació que travessen fronteres i territoris, fent necessària una anàlisi d'àrees d'influència més que de territoris estancs.

Atenent-me estrictament a la situació lingüística actual, l'anàlisi sociolingüística sincrònica ens dona una descripció de les diverses normes d'ús lingüístic en vigència i en transformació, però de cap manera vol dir que la comunitat hagi de tenir un destí lingüístic predeterminat; si la història ens demostra que els canvis són possibles, pot haver-hi possibilitat de canvi en el futur. Però és la pròpia comunitat la que s'ha de projectar de forma dinàmica, i en tot cas considerar el territori, com diu Robert Lafont en un article recent publicat a la revista *Amiras* (1983), com un «espai que designa una zona geogràfica contínua que és abans de tot la d'una intervenció que s'assumeix com a tal, que no es camufla d'objectivitat pretensament *primera*, ni s'absolutitza amb una transcendència extralingüística».

Parlant de l'occità, i en el mateix article, continua dient: «Parlarem del territori com el producte d'una territorialització. En comptes de la identitat posarem la producció d'aquesta identitat.» És precisament aquesta visió dinàmica la que m'interessa remarcar.

Per acabar, la meua proposta és posar en discussió l'ús simbòlic de la noció *llengua territorial* per tal que trobi el seu lloc dins la descripció sociolingüística, tant si es mira el procés històric com la situació contemporània, per substituir-la per una noció que em sembla per un costat més explicativa i per l'altre més dinàmica: la de *comunitat de parlants*.

Discussió

Obre la discussió *Francesc Vallverdú*, que troba correcte el plantejament global de l'exposició. Sobre el concepte de llengua territorial opina que, en planificació lingüística, cal distingir entre el dret del territori i el dret dels ciutadans. Des d'una perspectiva històrica, en el cas català, s'han produït en cent cinquanta anys uns canvis qualitius que afecten la llengua territorial: després de la Llei Moyano (1857), amb l'ensenyament generalitzat, la difusió dels diaris, l'impuls de les comunicacions, etc., la llengua catalana deixa d'estar isolada dins el propi territori, i aquest procés s'ha accentuat al segle xx (ràdio, cinema, televisió, etc.). Això també afecta el concepte de comunitat lingüística. Caldria aprofundir en els conceptes de «comunitat de parlants» i «comunitat de parla».

Després intervé *Gentil Puig* recordant la seva experiència en relació amb la consciència fragmentada que la gent té en certes contrades septentrionals del domini català (Vernet 1, 2-3, Cabestany 1-2 i 3), a causa de la política de «desterritorialització» seguida per l'Administració francesa. Robert Lafont ha aprofundit en aquests conceptes a partir de la situació de l'occità, oposant «territori administratiu» a «espai ètnic». Enfront de la destrucció i trossejament de l'espai occità, es proposa una política de «reterritorialització», amb consignes apropiades («Volem viure, treballar i decidir al país»). Una altra dimensió de la relació territori/comunitat lingüística es troba en la diàspora jueva després de la creació de l'Estat d'Israel (1948). Per exemple, la comunitat jueva de Barcelona té una relació traumàtica amb la territorialitat, segons Martine Berthelot (tesi doctoral, 1984). D'una banda, per als sefardites hi ha el Marroc o altres països mediterranis (territori d'origen), Israel (territori objectiu i mític) i Sefarad (espai mític i real); d'altra banda, per als ashkenazis hi ha Europa Central o Argentina (territori d'origen), Israel (territori objectiu i mític) i Espanya i/o Catalunya, que no són viscudes com l'antiga Sefarad.

A continuació intervé *Vicent Pitarch* que considera conflictiu el concepte de comunitat en la identificació de la llengua i que no és decisiu. A la comarca de la Plana Alta, per exemple, és decisiu de parlar o no parlar català, fins i tot entre fills de no-catalans. Un exemple aberrant es pot trobar a la Llei lingüística del País Valencià, on són presents dues llengües. El concepte de comunitat és poc operatiu: caldria parlar més aviat de llengua nacional. Tanmateix, el concepte de territori és evident al País Valencià on la dualitat lingüística territorial és una cosa clara.

Finalment, pren la paraula *Domènec Bernadó*, relacionant els termes de poder i espai, d'una banda, i de llengua i espai, de l'altra. Insisteix en la noció psico-sociològica de territori, que no cal eliminar, fins i tot de cara a la realitat molt «fluixa»

del barri. D'altra banda, la pràctica lingüística és un dels elements del territori, de l'«espacialització». Assenyalava que a la Catalunya del Nord s'ha perdut l'espai i que de fet hi ha una clara «desterritorialització».

G.P.

SESSIÓ A CÀRREC DE MODEST REIXACH SOBRE «ALGUNES CONSIDERACIONS DEL CENS LINGÜÍSTIC DE 1975» (JUNY DE 1984)

Després de realitzar l'anàlisi del cens lingüístic de 1975 oferim algunes reflexions relatives tant als resultats globals del cens com a aquest procediment d'obtenció de dades sociolingüístiques i les seves limitacions.

1. ELS CENSOS. CATALUNYA NECESSITA CENSOS LINGÜÍSTICS PERIÒDICS

Malgrat les seves insuficiències i, diguem-ho clar, deficiències, el cens lingüístic de 1975 té un interès innegable. És el punt de partida de la sèrie de censos periòdics que, almenys durant alguns decennis, necessita Catalunya per tal de poder conèixer i avaluar la situació i evolució lingüístiques. Fem aquesta afirmació tot i coneixent les nombroses limitacions de tot cens tant general com de llengua. Els pròxims censos lingüístics de Catalunya haurien de tenir un contingut constant bàsic que fornís dades diacròniques elementals i comparables. La presència a cada cens d'una mateixa temàtica bàsica no és pas incompatible amb la inclusió d'altres qüestions, no tan primàries o elementals com les constants, qüestions que podrien variar d'un cens a l'altre, si calgués.

Cal millorar l'organització i metodologia dels censos

La realització periòdica de censos lingüístics exigeix una metodologia apropiada i rigorosa que corregeixi, fins allà on sigui possible, les insuficiències dels censos realitzats fins ara: teòriques, temàtiques, tècniques, burocràtiques... que de tot hi ha hagut. El 1986 Catalunya hauria d'estar en condicions de realitzar un cens lingüístic molt més rigorós que els dos anteriors, els quals han patit un seguit de falles de plantejament, de realització i d'elaboració posterior que, per comprensibles que siguin en el seu context polític, institucional, administratiu i econòmic, no ens podem permetre en endavant.

Les principals d'aquestes deficiències han estat, al nostre parer, les següents: manca de claredat i precisió en la formulació conceptual i literal de les qüestions; preguntes que comporten respostes excessivament subjectives i fetes en llenguatge binari que no admet matisacions; manca de poder de coordinació dels responsables tècnics dels cens respecte a les institucions i persones que intervenen en la seva realització; absència d'un pla únic d'aplec i processament de dades; retard i lentitud en l'explotació global d'arxius parcials a causa de la seva dispersió i heterogeneïtat; excessives arbitrarietats en cadascuna de les fases... El cens de 1975 presenta, a més a més, alguns defectes que ja foren esmenats en el de 1981: reducció al territori de la província de Barcelona, manca d'informació sobre data i lloc d'arribada a Catalunya de tots aquells que no hi eren nascuts, gravíssimes deficiències d'algunes dades referents a la ciutat de Barcelona... Per contra, el cens de 1981